

***Levitas animi a imbecillitas, infirmitas* či *fragilitas sexus* jakožto důvod odlišného postavení žen**

Radek Černoch

*Právnická fakulta, Masarykova univerzita
Kontaktní e-mail: radek.cernoch@law.muni.cz*

***Levitas animi, imbecillitas, infirmitas, and fragilitas sexus* as Ground for Different Position of Women**

Abstract:

Position of women in Roman law differs in various aspects. Reasons for such differences are often traditional; in some cases, they can be regarded as manifestation of sometimes exaggerated protectionism or paternalism, which could be regarded as unlawful discrimination. The aim of this paper is to analyse the terminology which sources of law use to refer to the position of women.

Klíčová slova: *fragilitas sexus; imbecillitas sexus; infirmitas sexus; levitas animi*; římské právo; ženy

Keywords: *fragilitas sexus; imbecillitas sexus; infirmitas sexus; levitas animi*; Roman law; women

DOI: 10.14712/2464689X.2022.35

Je známo, že postavení žen a mužů v římské společnosti bylo odlišné. Jedná se přitom o otázku, která je v právním řádu nadále aktuální. Z feministického hlediska je taková situace jasným příkladem nepřipustné diskriminace, zatímco z pohledu společnosti nazírané jako ryze patriarchální, jak bývá římská společnost namnoze vnímána, jde o projev ochrany slabší strany.¹ V pramenech nalézáme vícero výrazů, které tento stav reflektují, a sice *levitas animi* a *imbecillitas, infirmitas* či *fragilitas sexus*. Cílem tohoto příspěvku je prozkoumat význam uvedených výrazů a jejich kontext.

¹ Nebo naopak o snahu zajistit dominantní postavení mužů. Viz DIXON, S. *Infirmitas sexus. Womanly Weakness in Roman Law*. *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 1984, č. 52, s. 343.

Obecně vymezení pojmů

Právo obecně neposuzuje všechny případy stejně, nýbrž, ať už větší či menší měrou, přihlíží při posuzování jednotlivých případů k nejrůznějším okolnostem. Tyto okolnosti se mohou týkat jak samotného jednání, tak i osobních vlastností jednajícího, zejména jeho věku a pohlaví (*sexus*).² S výrazem *sexus* se takto pojí *imbecillitas*, *infirmetas* a *fragilitas*, dále se vyskytuje též spojení *levitas animi*. Nejprve se pokusme tyto pojmy rozebrat čistě z jazykového hlediska, poté budeme analyzovat jejich výskyty v právních pramenech:

Levitas animi značí lehkost ducha či lehkovážnost.³

Imbecillitas sexus – slabost pohlaví, vychází z výrazu *sine baculo*, čili bez opory, slabý, bez síly, a to duševní i fyzické.⁴

Infirmetas sexus – slabost pohlaví (fyzicky i duševně), vychází z výrazu *in-firmus*, tedy nepevnost, nestálost.⁵

Fragilitas sexus – křehkost pohlaví, vychází z *frangere*, tedy lámat, jako substantivum značí lámavost, pomíjejícnost či praskavost.⁶

Levitas animi

Výraz *levitas* označuje obecně lehkovážnost či nerozvážnost. Může jít např. o mladickou nerozvážnost,⁷ ale též o nerozvážnou urážku císaře⁸ či lehkovážnost soudce ohledně

² Srov. v případě svatokrádeže D. 48, 13, 7 (Ulp. 7 *de off. procons.*): *Sacrilegii poenam debebit proconsul pro qualitate personae proque rei condicione et temporis et aetatis et sexus vel severius vel clementius statuere. Et scio multos et ad bestias damnassee sacrilegos, nonnullos etiam vivos exussisse, alios vero in furca suspendisse. Sed moderanda poena est usque ad bestiarum damnationem eorum, qui manu facta templum effregerunt et dona dei in noctu tulerunt. Ceterum si qui interdiu modicum aliquid de templo tulit, poena metalli coerendus est, aut, si honestiore loco natus sit, deportandus in insulam est.* „Trest za svatokrádež bude muset proconsul uložit buď přísnější nebo mírnější **dle vlastností osoby** (pachatele) **a dle okolností případu a času a věku a pohlaví**. A vím, že mnohé pachatele svatokrádeže odsoudil k předhození šelmám, některé také k upálení zaživa, jiné však k pověšení na rozsochu. Ale trest těch, kdo se ve skupině vloupali do chrámu a v noci odnesli oběti bohů, má být upraven až na odsouzení k předhození šelmám. Jinak jestli někdo ve dne z chrámu odnesl něco drobnějšího, má mu být nařízena práce v dolech, nebo, jestliže by pocházel z urozenější vrstvy, má být odvezen na ostrov.“ (překlad a zvýraznění autor). *Digesta* citována dle: MOMMSEN, T. (recogn.) – KRUEGER, P. (retract.). *Digesta seu Pandectae Iustiniani Augusti. Vol. I.+II Accedunt tabulae duae.* Berolini: Apud Weidmanos, 1870. Citováno dle: *The Roman Law Library*. [online]. Dostupné na: <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Corpus/digest.htm>. [cit. 31. 08. 2021].

³ PRAŽÁK, K. – NOVOTNÝ, F. – SEDLÁČEK, J. *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*. 15. nezm. vyd. Praha: Česko-slovenská grafická unie, 1941, s. 736. Pozn.: Je zajímavé, jak různí lidé mohou tytéž formulace vnímat diametrálně odlišně. Jednou se tento pojem objevil v zadání písemné práce, přičemž některé studentky se s ním zcela ztotožnily („Jsem lehkovážná, a proto potřebuji poručníka.“), zatímco jiné připojily výhradu („Rozhodně nesouhlasím s tím, že bych byla lehkovážná.“).

⁴ Tamtéž, s. 622.

⁵ Tamtéž, s. 659.

⁶ Tamtéž, s. 550.

⁷ D. 4, 4, 24, 2 (Paul. 1 *sent.*).

⁸ C. 9, 7, 1 (též CTh. 9, 4, 1). Codex Iustinianus citován dle: KRUEGER, P. (recensuit). *Codex Iustinianus*. Berolini: Apud Weidmanos, 1877. Citováno dle: *The Roman Law Library*. [online]. Dostupné na: <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Corpus/codjust.htm>. [cit. 31. 08. 2021]. Codex Theodosianus citován dle: MOMMSEN, T. (ed.) – KRUEGER, P. (adsumpto apparatu). *Theodosiani libri XVI cum constitutionibus*

umíst'ování do vězení.⁹ Některé výskyty se sice týkají žen, ovšem zpravidla jde o případy, kdy vůči nim ostatní subjekty jednají lehkovážně. Jde tak o snahu o odvolání nerozvážně učiněného daru manželce,¹⁰ situaci, kdy se žena manželovi pro jeho lehkovážnost znelíbí¹¹ či únos ženy, zapříčiněný např. lehkovážností únosce.¹²

Přímo pro lehkovážnost žen tento termín užívá jen Gaius, a to na dvou místech. Nejprve když vysvětluje, že důvodem, proč ženy mají být v poručenství, je rozhodnutí předků, opírající se o jejich lehkovážnost.¹³ Následně uvádí jako důvod obecné přesvědčení, že ženy se kvůli lehkovážnosti snadno stávají obětmi podvodů, protože má být spravedlivé, aby byly chráněny poručníkem.¹⁴ Na tomtéž místě však udává, že se mu takové vysvětlení zdá podivné, přičemž poukazuje na časté případy, kdy žena dokázala prosadit své mínění navzdory poručníkovi. Ukazuje se tak, že již nejpozději v Gaiově době byla – byť obecně přijímaná – idea paušální lehkovážnosti nepřijatelná a spíše tak docházelo k posuzování okolností konkrétního případu, nakolik se jedná o skutečnou ochranu ženy, a nakolik již o nevhodný zásah do její dispoziční sféry.

Sirmondianis. Voluminis I pars posterior. Textus cum apparatu. Berolini: Apud Weidmannos, 1905. Citováno dle: *The Roman Law Library*. [online]. Dostupné na: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Constitutiones/CTh09.html>. [cit. 31. 08. 2021].

⁹ CTh. 9, 1, 18pr.

¹⁰ C. 4, 6, 7.

¹¹ CTh. 3, 16, 2 Interpr. (= Brev. Alar. 3, 16, 2 Interpr.).

¹² CTh. 9, 24, 1pr. (= Brev. Alar. 9, 19, 1 pr.).

¹³ Gai Inst. 1, 144: *Permissum est itaque parentibus liberis, quos in potestate sua habent testamento tutores dare: masculini quidem sexus inpuberibus, feminini autem sexus cuiuscumque aetatis sint, et tum quoque cum nuptiae sint. Veteres enim voluerunt feminas, etiamsi perfectae aetatis sint, propter animi levitatem in tutela esse.* „Agnátským příbuzným je tedy dovoleno, aby testamentem ustanovili poručníky dětem, jež mají ve své pravomoci. Mužskému pohlaví do dosažení dospělosti, ženskému pohlaví pak bez ohledu na věk, dokonce i tehdy, když (ženy) jsou provdány. Předkové totiž chtěli, aby ženy pro **lehkovážnost ducha** žily v poručenství, byť i byly dospělé.“ Gaius citován dle: GAIUS. *Institutionum commentarii quattuor. Učebnice práva ve čtyřech knihách.* Přel. KINCL, J. Přetisk prvního vyd. Brno: MU, 1999. Pozn.: Třebaže Gaius hovoří o (římských) předcích (známá je zejména zmínka v Cic. *Mur.* 27), nemusí to být původní římskou ideou, zvažuje se též kupříkladu možný vliv řecké filosofie. GARDNER, J. F. *Women in Roman Law And Society*. Reprinted. London: Routledge, 1995, s. 21. To může být i částečným vysvětlením, proč *tutela mulierum* patrně nejdéle vydržela v Egyptě, který byl k římské říši připojen poměrně pozdě a jeho společenské prostředí bylo konzervativní a hellenistické (poslední doložený případ pochází právě z této provincie z let 293–294). DIXON, *op. cit.*, s. 348 a 355, BEAUCAMP, J. *Le statut de la femme à Byzance (4e–7e siècle). II. Les pratiques sociales.* Paris: De Boccard, 1992, s. 260.

¹⁴ Gai 1, 190: *Feminas vero perfectae aetatis in tutela esse fere nulla pretiosa ratio suasisse videtur: nam quae vulgo creditur, quia levitate animi plerumque decipiuntur et aequum erat eas tutorum auctoritate regi, magis speciosa videtur quam vera; mulieres enim, quae perfectae aetatis sunt, ipsae sibi negotia tractant, et in quibusdam causis dicis gratia tutor interponit auctoritatem suam; saepe etiam invitus auctor fieri a praetore cogitur.* „K tomu však, že v poručenství jsou (i) ženy hotového věku, radil sotva nějaký pádný důvod. Neboť ten, který se běžně uznává, že totiž **lehkovážná mysl** je velmi často šálí a že proto bylo **spravedlivé**, aby je vedla **autorita poručníka**, zdá se být (důvodem) **spíše libivým než opravdovým**. Vždyť přece ženy, které jsou hotového věku, vedou si své záležitosti samy a **poručník** v některých případech zasahuje jenom naoko. **Často** je dokonce i proti své vůli praetorem **donucen**, aby dal k jednání ženy svůj souhlas.“ (zvýraznění autor).

Imbecillitas sexus

Imbecillitas sexus označující slabost pohlaví lze obecně vnímat jako důvod, proč je ženám nutno pomáhat.¹⁵ Konkrétně jde o zdůvodnění zákazu,¹⁶ aby se ženy zaručovaly za cizí dluhy (výslovně uvedeny dluhy mužů).¹⁷ Opět se zdůrazňuje potřeba ženám pomáhat a dodává se, že by bylo nespravedlivé, aby se stávaly ručitelkami, jelikož taková pozice náleží mužům.¹⁸ V dané pasáži se přímo jako argument používá *imbecillitas sexus*.¹⁹ Zajímavější je však následující paragraf, který doplňuje, že chráněna je skutečně jen *imbecil-*

¹⁵ C. 5, 4, 23pr. Imp. Justinus: *Imperialis benevolentiae proprium hoc esse iudicantes, ut omni tempore subiectorum commoda tam investigare quam eis mederi procuremus, lapsus quoque mulierum, per quos indignam honore conversationem imbecillitate sexus elegerint, cum competenti moderatione sublevandos esse censemus minimeque eis spem melioris condicionis adimere, ut ad eam respicientes improvidam et minus honestam electionem facilius derelinquant. Nam ita credimus dei benevolentiam et circa genus humanum nimiam clementiam quantum nostrae naturae possibile est imitari, qui cottidianis hominum peccatis semper ignoscere dignatur et paenitentiam suscipere nostram et ad meliorem statum reducere: quod si circa nostro subiectos imperio nos etiam facere differamus, nulla venia digni esse videbimur.* * iustinus a. demostheni p p. * <a 520-523 > „Soudice, že císařskému dobrodiní je vlastní to, abychom se ve všech okamžicích snažili jak rozpoznat prospěch poddaných, tak jim pomoci, tak také soudíme, že pochybením žen, do nichž se dostaly **kvůli slabosti pohlaví** stykem nehodným jejich důstojnosti, **má být** s náležitou mírností **pomoženo**, a nemá jim být odejmuta naděje na zlepšení postavení, aby s ohledem na ni neuváženou a méně počestnou volbu snáze opustily. Neboť věříme, že tak, nakolik je to pro naši přirozenost možné, máme napodobovat boží dobrodiní a nesmírnou laskavost ohledně lidského rodu, která vždy pokládá za vhodné každodenním hříchům lidí vždy odpouštět a přijmout naše pokání a přivést (nás) zpět do lepšího postavení: což kdybychom se my ohledně naší moci vůči podřízeným zdráhali také učinit, nebudeme považováni za hodní jakékoliv milosti.“ (překlad a zvýraznění autor).

¹⁶ SC Velleianum, HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. opr. vyd. Praha: J. Otto, 1910, s. 628, uvádí jako správnější tvar SC Velleianum.

¹⁷ D. 16, 1, 2pr. (Ulp. 29 ad ed.): *Et primo quidem temporibus divi Augusti, mox deinde Claudii edictis eorum erat interdictum, ne feminae pro viris suis intercederent.* „A poprvé totiž v dobách božského Augusta, (a) brzy poté Claudia bylo jejich vyhláškami zakázáno, aby se **ženy** zaručovaly **za** své **muže**.“ (překlad a zvýraznění autor).

¹⁸ D. 16, 1, 2, 1 (Ulp. 29 ad ed.): *Postea factum est senatus consultum, quo plenissime feminis subventum est. Cuius senatus consulti verba haec sunt: «Quod Marcus Silanus et Velleus Tutor consules verba fecerunt de obligationibus feminarum, quae pro aliis reae fierent, quid de ea re fieri oportet, de ea re ita censuere: quod ad fideiussores et mutui dationes pro aliis, quibus intercesserint feminae, pertinet, tametsi ante videtur ita ius dictum esse, ne eo nomine ab his petitio neve in eas actio detur, cum eas virilibus officiis fungi et eius generis obligationibus obstringi non sit aequum, arbitrari senatum recte atque ordine facturos ad quos de ea re in iure aditum erit, si dederint operam, ut in ea re senatus voluntas servetur».* „Poté bylo vydáno usnesení senátu, jímž bylo všem **ženám nejvyšší měrou pomoženo**. Slova toho usnesení senátu jsou tato: „Co konsulové Marcus Silanus a Velleus Tutor řekli o závazcích žen, které se stávaly odsouzenými za jiné, co se má ohledně té záležitosti stát, (tak) o té věci rozhodli takto: co se týká ručitelství a dání záplátky za jiné, za něž se ženy zaručily, třebaže se zdá, že dříve bylo právo takové, aby z tohoto titulu žaloba od nich ani proti nim nebyla dána, protože tím **zastávají mužské pozice a není spravedlivé**, aby byly svazovány závazky takového druhu, rozhodl senát správně a přesně, jestliže ti, k nimž se záležitost u soudu dostane, vynaloží úsilí, aby v té věci byla dodržena vůle senátu.“ (překlad a zvýraznění autor).

¹⁹ D. 16, 1, 2, 2 (Ulp. 29 ad ed.): *Verba itaque senatus consulti excutiamus prius providentia amplissimi ordinis laudata, quia opem tulit mulieribus propter sexus imbecillitatem multis huiusmodi casibus suppositis atque obiectis.* „Proto prozkoumáváme slova usnesení senátu, citovaná dříve s prozřetelností nejširšího řádu, protože přineslo pomoc ženám **kvůli slabosti pohlaví** mnohým případům takového druhu podrobeným a podřízeným.“ (překlad a zvýraznění autor).

litas coby slabost žen, nikoliv však jejich případná vychytralost (*calliditas*),²⁰ kdy by se zaručily za jiného právě s vědomím toho, že tím nebudou zavázány.

Infirmitas sexus

Slabost pohlaví ve smyslu *infirmittatis* nalézáme v některých případech společně s dalšími omezujícími důvody, jako je např. nedostatečný věk (*infirmittas aetatis*).²¹ Blíže nacházíme vysvětleno, že zatímco subjekt nízkého věku je chráněn (v případě právního omylu) obecně, ženám je pomáháno jen v určitých případech.²²

²⁰ D. 16, 1, 2, 3 (Ulp. 29 *ad ed.*): *Sed ita demum eis subvenit, si non callide sint versatae: hoc enim divus Pius et Severus rescripserunt. Nam deceptis, non decipientibus opitulatur et est et Graecum Severi tale rescriptum: ταῖς ἀπατώσαις γυναιξίν τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου βουλῆς οὐ βοηθεῖ. Infirmittas enim feminarum, non calliditas auxilium demeruit.* „Ale jen tak se jim pomáhá, jestliže si nepočítaly vychytrale: to totiž odepsali božský Pius a Severus. Neboť se pomáhá podvedeným, nikoliv podvádějícím, a je také takový řecký Severův reskript: podvádějícím ženám usnesení senátu nepomáhá. Slabost, nikoliv vychytralost žen si totiž vysloužila pomoc.“ (překlad a zvýraznění autor).

²¹ D. 27, 10, 9 (Nerva 1 *membr.*): *Cuius bonis distrahendis curatores facere senatus permisit, eius bona creditoribus vendere non permisit, quamvis creditores post id beneficium bona vendere mallent: sicut enim integra re potestas ipsorum est utrum velint eligendi, ita cum alterum elegerint, altero abstinere debent. Multoque magis id servari aequum est, si etiam factus est curator, per quem bona distraherentur, quamvis nondum explicato eo negotio decesserit. Nam et tunc ex integro alius curator faciendus est neque heres prioris curatoris onerandus, cum accidere possit, ut negotio vel propter sexus vel propter aetatis infirmitatem vel propter dignitatem maiorem minoremve, quam in priore curatore spectata erat, habilis non sit, possint etiam plures heredes ei existere neque aut per omnes id negotium administrari expediat aut quicquam dici possit, cur unus aliquis ex his potissimum onerandus sit.* „Senát nedovoluje věřitelům prodat majetek tomu, jemuž bylo povoleno ustanovit opatrovníky pro prodej části majetku, třebaže by věřitelé po udělení této výhody dávali přednost prodeji. Tito tedy, dokud je ještě majetek vcelku, mají pravomoc zvolit si ten z prodejů, který chtějí, a zvolí-li si jeden, musí se zdržet druhého. Nejspravedlivější je pak sledovat, zda byl ustanoven opatrovník pro prodej jednotlivých částí majetku, třebaže by zemřeli před provedením této záležitosti. Jako hlavního je také možné ustanovit jiného opatrovníka, nelze zatěžovat dědice předchozím opatrovníkem, může se totiž přihodit, že pro záležitost nebude vhodný, ať už s ohledem na pohlaví, kvůli nedostatečnému věku nebo větší či menší důstojnosti, která byla shledána u předchozího opatrovníka; kromě toho může být více dědiců opatrovníka a nemusí být výhodné, aby tato věc byla spravována všemi, nebo je možné také uvést důvod, že je pouze jeden z nich zatížen více.“ (zvýraznění autor). Překlad citován dle: SKŘEJPEK, M. – ČERNOCH, R. – ŽYTKOVÁ, K. *Digesta seu Pandectae. Tomus II. Liber XVI–XXXV. Fragmenta selecta. Digesta neboli Pandekty. Svazek II. Kniha XVI–XXXV. Vybrané části.* Praha: Karolinum, 2019.

²² D. 22, 6, 9pr. (Paul. 1. s. *de iuris et facti ign.*): *Regula est iuris quidem ignorantiam cuique nocere, facti vero ignorantiam non nocere. Videamus igitur, in quibus speciebus locum habere possit, ante praemisso quod minoribus viginti quinque annis ius ignorare permissum est. Quod et in feminis in quibusdam causis propter sexus infirmitatem dicitur: et ideo sicubi non est delictum, sed iuris ignorantia, non laeduntur. Hac ratione si minor viginti quinque annis filio familias crediderit, subvenitur ei, ut non videatur filio familias credidisse.* „Existuje pravidlo, že neznalost práva škodí každému, avšak neznalost skutku neškodí. Podívejme se tedy, v jakých případech se může použít. Především je neznalost práv povolena mladším dvaceti pěti let. Totéž se v některých případech tvrdí o ženách kvůli slabosti pohlaví. Proto, když neutrpí škodu, nejedná se o delikt, nýbrž o neznalost práva. Z toho důvodu, jestliže se mladší dvaceti pěti let stane věžitelem syna pod otcovskou mocí, je spolubojovníkem ustanoven za dědice a neví, že podle císařského nařízení může přijmout bez povolení otce, je mu dovoleno právo neznat, a proto mu termín přijetí neuplyne.“ (zvýraznění autor). Překlad citován dle: SKŘEJPEK – ČERNOCH – ŽYTKOVÁ, *op. cit.*

I v oblasti veřejného vystupování (zde způsobilosti obžalovat) spadá *infirmitas* žen mezi důvody omezení.²³ Udává se přitom, že nezpůsobilost obžalovat plynoucí ze slabosti pohlaví vyplývá z císařských konstitucí.²⁴ Podobně je žena pro slabost pohlaví vyloučena z možnosti vykonávat poručnictví,²⁵ jelikož se, poněkud tautologicky, jedná o muž-

²³ D. 48, 16, 1, 10 (Marci. l. s. ad sc turpill.): *Accusationem is intulit, qui praescriptione summo veri poterat, ut quilibet adulterii masculino post quinque annos continuos ex die commissi adulterii vel feminae post sex menses utiles ex die divortii: an, si destiterit, hoc senatus consulto plecti debet, belle dubitatur. Movet, quod paene nulla erit accusatio, quam temporis spatium aut personae vitium omnimodo removeret reoque securitatem timoris ac periculi promitteret. Contra movet, quod qualiscumque accusatio illata cognoscens auctoritate, non accusantis voluntate aboleri debet maioreque odio dignus existimaretur, qui temere ad tam improbam accusationem processisset. Ergo verius est eum quoque de quo loquimur in senatus consultum incidere oportere. Adquin Papinianus respondit mulierem, quae idcirco ad falsi accusationem non admitteretur, quod suam suorumve iniuriam non persequeretur, desistentem senatus consulto Turpilliano non plecti. Num ergo et in ceteris idem responsurus sit? Quid enim interest, propter **sexus infirmitatem** an propter status turpitudinem temporis finem ad accusationem aliquam **non admittatur**? Multoque magis excludendi sunt, quod mulieris quidem accusatio vel propter proprium eius dolorem effectum habere potuit, illorum vero accusatio voce dumtaxat tenuis intervenit. Adquin idem alias scribit non posse aliquem duos eodem tempore adulterii accusare, marem et feminam, et tamen, si utrique simul denunciaverit, in utriusque persona abolitionem eum petere debere, ne in hoc senatus consulto incidat. Quid porro refert, propter causas supra scriptas accusatio non valuerit an propter numerum personarum non tenuerit? An haec intersint, plenam habuerit aliquis accusandi facultatem, sed propter personarum coniunctionem ab accusatione summoveatur, an vero stricta ratione quibusdam accusandi facultas non competat? Merito itaque dicendum est omnes excepta muliere et minore nisi abolitionem petierint, in hoc senatus consulto incidere.* „On vznesl obvinění, které mohlo být odraženo promlčením, jako nějaké cizoložství muže po pěti nepřetržitých letech ode dne spáchání cizoložství nebo ženy po šesti užitečných měsících ode dne rozvodu: zda, pokud přestal, má být trestán dle tohoto usnesení senátu, se oprávněně pochybuje. Působí, že nebude skoro žádné obvinění, které uběhlý čas a provinění osoby zcela odstraní a obviněnému zajistí bezpečí před strachem a nebezpečím. Proti tomu působí, že jakékoliv obvinění vznesené před autoritu posuzujícího nemůže být zrušeno vůli obviňujícího a za větší nenávisť zasluhujícího je považován, kdo nerozvážně k tak závažnému obvinění přistoupil. Je tedy pravdě bližší, že také ten, o němž mluvíme, má spadat pod usnesení senátu. Avšak Papinianus odpověděl, že žena, která nebyla připuštěna k obvinění z padělání, protože nežalovala urážku svou či své rodiny, se netrestá dle Turpillianského usnesení senátu, když přestala. Odpověděl by snad tedy tentýž totéž i v ostatních záležitostech? Co totiž záleží, zda **není připuštěn** k obvinění kvůli **slabosti pohlaví**, nebo kvůli špatné pověsti nebo vypršení času? Mnohem spíše mají být vyloučeni, protože ženino obvinění může mít účinek i kvůli její vlastní bolesti, ovšem jejich obvinění vystupuje jen jako závan hlasu. Ovšem týž jinak napsal, že nikdo nemůže v témže okamžiku obvinít dva, muže a ženu, z cizoložství, a přesto, jestliže to oba zároveň ohlásí, má ohledně každého z nich žádat zrušení, aby nespadal pod to usnesení senátu. Co dále záleží, zda obvinění nebude platit kvůli důvodům výše uvedeným nebo nepodří platnost kvůli počtu osob? Nebo je rozdíl, zda někdo měl plnou způsobilost obviňovat, ale kvůli osobním vazbám mu bylo obvinění znemožněno, nebo zda podle přísného posouzení nenáleží některým možnost obviňovat? Oprávněně je proto třeba říci, že všichni kromě ženy a nezletilce, ledaže požádali o zrušení, spadají pod to usnesení senátu.“ (překlad a zvýraznění autor).

²⁴ D. 49, 14, 18pr. (Marci. l. s. de delator): *Deferre non possunt mulieres propter **sexus infirmitatem**, et ita sacris constitutionibus cautum est.* „Obžalovávat nemohou ženy kvůli **slabosti pohlaví**, a tak je to stanoveno posvátnými konstitucemi.“ (překlad a zvýraznění autor).

²⁵ Papyrologicky je doložen i případ z Arábie, kdy matka žalovala (na což slabá zjevně nebyla, v zásadě tak vykonávala mužskou roli, srov. BENKE, N. Aemilia Pudentilla – A Landowning Lady. In: BERGH, R. v. d. (ed.). *Ex iusta causa traditum. Essays in honour of Eric H. Pool*. Pretoria: University of South Africa, 2005, s. 27) poručníka svého syna, blíže viz: EVANS GRUBBS, J. *Women and the Law in the Roman Empire. A Sourcebook on Marriage, Divorce and Widowhood*. London: Routledge, 2002, s. 236. V pozdějším právu se však připouští výkon poručenství matkou či babičkou, ale jen za předpokladu, že se znovu neprovádí a zároveň se vzdá právní ochrany, která je poskytována výlučně ženám (viz *SC Velleianum*), HEYROVSKÝ, *op.cit.*, s. 959.

skou pozici,²⁶ která je tím pádem nad síly žen.²⁷ Blíže se pak uvádí, že slabost pohlaví je důvodem, proč žena potřebuje poručníka v každém věku (kromě obecně známých případů Vestálek a *iuris trium quattuorve liberorum*). Jako další, a mohli bychom říci první „nediskriminační“, důvod, se dodává neznalost úředních záležitostí²⁸ („nediskriminační“ je zde v uvozovkách z toho důvodu, že neznalost záležitostí, v nichž se subjekt nachází, je z obecného hlediska rozumným důvodem pro jeho omezení – jiným problémem je, že tento důvod má v tomto případě povahu sebenaplnujícího se proroctví, jelikož tím, že je žena automaticky zastoupena poručníkem, nemá ani možnost takovou znalost získat).

Slabost pohlaví však může být pro ženy i prospěšná. Uvádí se, že je nepřipustné uchovávat majetek vdov pod záminkou slabosti pohlaví (*infirmi sexus dispoliator*)²⁹ (u vdovců takovou zmínku nenacházíme, což souvisí i s tím, že vdovec nepotřebuje poručníka). Zvlášť výhodné postavení (respektive méně nevýhodné než muž) má žena s poukazem na slabost pohlaví v případě, že je dcerou odsouzenice za účast na protistátním spiknutí.³⁰

²⁶ Srov. zdůvodnění, že žena nemůže být bankéřkou, protože je to mužská pozice v D. 2, 13, 12 (Callistr. 1 ed. monit.). Viz též DVORSKÝ, V. Ochrana vkladatelů v právu římském. In: TAUCHEN, J. (ed.). *VIII. česko-slovenské právněhistorické setkání doktorandů a postdoktorandů*. Brno: MU, 2020, s. 106.

²⁷ C. 5, 35, 1 Imp. Alexander Severus: *Tutelam administrare virile munus est, et ultra sexum femineae infirmitatis tale officium est.* * alex. a. otaciliae. * <a 224 pp. x k. oct. iuliano et crispino cons.> „Zastávat poručenství je mužskou úlohou, a (navíc) je taková povinnost nad **slabost** ženského **pohlaví**.“ (překlad a zvýraznění autor).

²⁸ Epit. Ulp. 11, 1: *Tutores constituuntur tam masculis quam feminis: sed masculis quidem inpueribus dumtaxat propter aetatis infirmitatem; feminis autem inpueribus quam puberibus et propter sexum infirmitatem et propter forensium rerum ignorantiam.* „Poručníci se ustanovují jak mužům, tak ženám: ale mužům jen nedospělým kvůli nedostatečnosti věku; ženám ovšem jak nedospělým, tak dospělým, (a to) i kvůli **slabosti pohlaví** i kvůli **neznalosti soudních záležitostí**.“ (překlad a zvýraznění autor). *Epitome Ulpiani* citována dle: SECKEL, B. – KÜBLER, B. (ed.). *Epitome Ulpiani (Liber singularis regularum)*. In: *Iurisprudentiae anteiustinianae reliquias*. Vol. I. Lipsiae: Teubner, 1908, s. 442–490. Citováno dle: [databáze]. *Brepolis. Library of Latin Texts – Series A*. Turnhout: Brepols Publishers, 2022. K neznalosti žen ve veřejných záležitostech srov. BEAUCAMP, J. *Le statut de la femme à Byzance (4e–7e siècle). I. Le droit impérial*. Paris: De Boccard, 1990, s. 15.

²⁹ CTh. 16, 2, 28, Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius aaa. Tatiano praefecto praetorio. *Legem, quae de diaconissis vel viduis nuper est promulgata, ne quis videlicet clericus neve sub ecclesiae nomine mancipia superlectilem praedam vel infirmi sexus dispoliator invaderet et remotis adfinibus ac propinquis ipse sub praetextu catholicae disciplinae se ageret viventis heredem, eatenus animadvertat esse revocatam, ut de omnium chartis, si iam nota est, auferatur neque quisquam aut litigator ea sibi utendum aut iudex noverit exequendum.* <Dat. X kal. Sept. Veronae Valentiniano A. IIII et Neoterio cons.> „Zákon, který byl nedávno vyhlášen o diákonkách či vdovách, aby se žádný kněz ani ve jménu církve jako olupovatel **slabého pohlaví** nezmočil statku a vybavení coby kořisti a za života vzdálených i blízkých příbuzných se pod záminkou katolického učení učinil dědicem žijícího, prohlašuje za natolik odvolaný, že ze všech listin, jestliže je již znám, má být odstraněn a žádný žalobce jej nemá pro sebe užívat ani žádný soudce jej nenechá vykonat.“ (překlad a zvýraznění autor). Ke spoliaci blíže viz VLADÁR, V. *Remedia spolii v středovekom kánonickom práve*. Praha: Leges, 2014.

³⁰ C. 9, 8, 5, 3 Imperatores Arcadius, Honorius: *Ad filias sane eorum, quolibet numero fuerint, falcidiam tantum ex bonis matris, sive testata sive intestata defecerit, volumus pervenire, ut habeant mediocrem potius filiae alimoniam quam integrum emolumentum ac nomen heredis. Mitior enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras esse confidimus* * arcad. et honor. aa. eutychiano pp. * <a 397 d. prid. non. sept. ancyrae caesario et attico cons.> „A jistě chceme, aby k jejich dcerám, ať jich je jakýkoliv počet, přešla pouze čtvrtina z majetku matky, ať už (matka) zemře s testamentem nebo bez něj, aby měly dcery spíše skrovnou výživu než celý prospěch a titul dědice. Rozhodnutí o nich totiž musí být mírnější, poněvadž věříme, že si **kvůli slabosti pohlaví** méně dovolí.“ (překlad a zvýraznění autor). Blíže viz ČERNOCH, R. *Scelestam inierit factionem...* (C 9, 8, 5) aneb k účasti na protistátně

Zatímco synové odsouzence jsou zcela zbaveni možnosti nabývat z jakéhokoliv dědictví,³¹ je dcerám ponechána alespoň možnost získání čtvrtiny dědictví po matce.

Fragilitas sexus

Křehkost pohlaví je uváděna jako důvod, proč jsou ženy omezeny ve zcizovacích jednáních, přičemž věcně jde o podobné případy, jako výše zmíněný zákaz zaručovat se za cizí dluhy. Tak je uváděna nemožnost darovat manželovi³² a zejména jsou vyloučeny některé dispozice s pozemky.³³ Nejprve se zdůrazňuje zákaz převodu pozemku proti vůli ženy (srov. výše dispoliaci), zajímavější je ovšem nemožnost zatížit pozemek hypotékou, a to i v případě ženina souhlasu (což lze v kontextu dříve uvedených informací odůvodnit tím, že pro křehkost pohlaví žena není schopna u takto složitého jednání dohlédnout následků, a proto by měla být chráněna).

Jak bylo již výše poznamenáno, slabost pohlaví má podobné důsledky jako nízký věk. U třicetiletého promlčení žalob je však uvedeno, že ochrana je poskytována jen v případě nízkého věku, nikoliv však z důvodů jiných, mezi něž spadá i křehkost pohlaví.³⁴ Obecněji tak platí, že zatímco v případě nízkého věku se poškozenému subjektu pomáhá vždy, kvůli

zaměřené zločinecké skupině. In: TAUCHEN, J. (ed.). *Protistátní trestné činy včera a dnes*. Brno: MU, 2021, s. 12–23. Týž text i v CTh. 9, 14, 3, 2.

³¹ C. 9, 8, 5, 1.

³² C. 5, 3, 20, 1 Imp. Iustinianus: *Quare enim dotem quidem et constante matrimonio mulier marito dare conceditur; donationem autem marito nisi ante nuptias facere non permittitur? et quae huius rei differentia rationabilis potest inveniri, cum melius erat mulieribus propter fragilitatem sexus quam maribus subveniri?* * iust. a. iohanni pp. * <a 531–533 > „Proč se však připouští, aby žena dala věno manželovi i za trvání manželství, darování manželovi se však nepřipouští, ledaže (by k němu došlo) před sňatkem? A jaký rozumný důvod rozlišování v této záležitosti lze najít, když je lepší pomáhat kvůli **křehkosti pohlaví** ženám než mužům?“ (překlad a zvýraznění autor).

³³ Iust. Inst. 2, 8pr.: *Accidit aliquando, ut qui dominus sit alienare non possit et contra qui dominus non sit alienandae rei potestatem habeat. nam dotale praedium maritus invita muliere per legem Iuliam prohibetur alienare, quamvis ipsius sit dotis causa ei datum. Quod nos legem Iuliam corrigentes in meliorem statum deduximus. cum enim lex in soli tantummodo rebus locum habebat, quae Italicae fuerant, et alienationes inhibebat, quae invita muliere fiebant, hypothecas autem earum etiam volente: utrisque remedium imposuimus, ut etiam in eas res, quae in provinciali solo positae sunt, interdicta fiat alienatio vel obligatio et neutrum eorum neque consentientibus mulieribus procedat, ne **sexus** muliebris **fragilitas** in perniciem substantiae earum converteretur.* „Někdy se stává, že ten, kdo je vlastníkem, nesmí zcizit. A naopak ten, kdo není vlastníkem, zcizit může; například manželovi je podle Iuliova zákona zakázáno proti vůli manželky zcizit pozemek, který je součástí věna, i když mu náleží. Toto pravidlo jsme opravením Iuliova zákona vylepšili. Protože se uvedený zákon vztahoval pouze na italské pozemky a zakazoval zcizení pozemků **proti vůli manželky** a zřízení hypoték dokonce i tehdy, když s tím souhlasila, zavedli jsme pro oba uvedené případy jako zlepšení to, že jestliže se jedná o pozemky ležící v provinciích, je jejich zcizení nebo ohledně nich uzavřený závazek neplatný a v obou případech jsou takováto jednání neúčinná, i kdyby s tím manželka souhlasila, a to proto, aby **křehkost** ženského **pohlaví** nevedla ke ztrátě jeho majetku.“ (zvýraznění autor). Instituce i jejich překlad citovány dle: BLAHO, P. – SKŘEJPEK, M. *Iustiniani institutiones: Justinánské instituce*. Praha: Karolinum, 2010.

³⁴ C. 7, 39, 3, 1 Imp. Honorius, Theodosius: *Non **sexus fragilitate**, non absentia, non militia contra hanc legem defendenda, sed pupillari aetate dumtaxat, quamvis sub tutoris defensione consistit, huic eximenda sanctioni. Nam cum ad eos annos pervenerit, qui ad sollicitudinem pertinent curatoris, necessario eis similiter ut aliis annorum triginta intervalla servanda sunt.* <a 424 d. xviii k. dec. constantinopoli victore cons.> „Proti tomuto zákonu se **nelze** bránit **křehkostí pohlaví**, ani nepřítomností, ani výkonem vojenské služby, nýbrž **jen nedospělým věkem**, třebaže když se nacházel pod ochranou poručníka, má být ze sankce vyňat. Neboť když dosáhne těch let, která náleží do působnosti opatrovníka, nevyhnutelně budou muset

křehkosti pohlaví jen někdy (byť je řečeno, že v mnoha případech). Ochrana žen se však týká jen složitějších záležitostí, zatímco v ostatních případech, v nichž jednala dospělá žena s plným vědomím (*publice et solennibus scripturis*), již zvláštní ochrany nepožívá.³⁵

Závěr

Pokusíme-li se shrnout všechny nalezené případy, vidíme, že kromě zjevných a z dnešního pohledu jen těžko přijatelných omezení nalézáme i přístupy, které lze považovat za celkem moderní a v některých případech i pro ženy výhodné. *Levitatem animi* nalézáme pouze u Gaia, jenž si již uvědomuje, že automatické považování žen za lehkovážné je poněkud podivné. Bylo by to ostatně i v rozporu s úctou, jaké se obecně těšily římské matrony.³⁶ *Imbecillitatem sexus* poté nacházíme jako důvod odlišného zacházení či ochrany v různých situacích, přičemž se zdůrazňuje, že se chrání slabost, nikoliv vychytralost. U *infirmittatis sexus* zjišťujeme, že tato má podobné důsledky jako nedostatečný věk a je též důvodem nezpůsobilosti k úřednímu vystupování, zároveň však poskytuje ženám zvýšenou ochranu a je důvodem pro jejich mírnější potrestání. Konečně *fragilitatem sexus* nalézáme jako důvod ochrany před neuváženým zatížením majetku, též se ukazuje, že ochrana kvůli křehkosti pohlaví je slabší než ochrana kvůli nedostatečnému věku.

Z uvedených příkladů i tohoto závěru vidíme, že zkoumané výrazy se místy prolínají (a to i v případě jedné situace, jako je tomu u *imbecillitatis* v D. 16, 1, 2, 2 a *infirmittatis* v D. 16, 1, 2, 3). Zároveň z jednotlivých míst vidíme, že důvodem odlišného zacházení je spíše snaha v duchu paternalistického přístupu poskytnout ženám ochranu v případech, na které dle tehdejšího nahlížení (potažmo důsledkem tehdejších společenských poměrů) nemohou stačit (což reflektují zejména výrazy *infirmittas* a *fragilitas sexus*), nežli jakési pohrdání ženami, které bychom snad mohli cítit z výrazů *imbecillitas sexus* a *levitas animi*. Naopak můžeme pozorovat, že římské právo, byť velmi pozvolna, směřuje k rovnoprávnosti a upouští od některých omezení v případech, kdy je vzhledem k osobním poměrům dané ženy považuje za zbytečná (viz připuštění poručenství matkou či babičkou, nebo *ius trium quattuorve liberorum*).

dodržet lhůtu třiceti let jako ostatní.“ (překlad a zvýraznění autor). Týž text i v CTh. 4, 14, 1, 2 a Brev. Alar. 4, 12, 1, 2.

³⁵ CTh. 2, 16, 3. Interpr. (=Brev. Alar. 2, 16, 3. Interpr.): *Minoribus mulieribus, sicut et viris ita in causis omnibus subvenitur. Maioribus vero mulieribus, pro fragilitate sexus in multis rebus, quas per ignorantiam praetermiserint, sicut lex ipsa loquitur; iubet esse consultum; id est, ut si fideiussores pro quibuscumque accesserint, pro ipsa fideiussione non teneantur obnoxiae. Et si in difficilioribus causis ius vel leges nescientes, mandati chartulam pro negotiis suis forte subscripserint, ut earum, cui mandaverint, negotium exsequatur, et ille in charta non solum procuratorem, sed et dominum si se scripserit, deceptis per hanc fraudem mulieribus subvenitur. Reliqui autem contractus, quos firma aetate publice et solennibus scripturis gesserint, in sua firmitate perdurent.* „Nedospělým ženám, jakož i mužům, se tak ve všech záležitostech pomáhá. Jak sám zákon říká, prikazuje, aby pro křehkost pohlaví bylo v mnohých záležitostech, které z neznalosti opominuly, pomůženo i dospělým ženám; to jest, jako když za někoho přistoupily jako ručitelky, nebudou ze samotného ručitelství zavázány. A jestliže snad ve složitějších záležitostech neznajíce právo či zákony podepsaly listinu příkazní smlouvy ohledně svých záležitostí, a onen, jemuž přikázaly, že má obstarat jejich záležitost, se do listiny zapsal nejen jako správce, nýbrž i vlastník, pomáhá se ženám oklamáným takovým podvodem. Ovšem ostatní smlouvy, které za dovršeného věku veřejně a slavnostními listinami ujednaly, trvají ve své platnosti.“ (překlad a zvýraznění autor).

³⁶ Srov. PERRY, M. J. *Gender, Manumission, and the Roman Freedwoman*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, s. 153.